

УДК 332.1:001.8

**МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ
РЕГІОНАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ**

Швець П.А., к.е.н.,
Пішеніна Т.І., к.е.н.,
Матвієнко Р.О., к.е.н.,
РВПС України НАН України

У статті обґрунтовані методичні підходи до оцінки ефективності соціально-економічного розвитку регіонів. Розроблена система показників, які характеризують окремі аспекти ефективності соціально-економічного розвитку регіонів, що дозволяють вирішувати комплекс завдань по використанню трудового, природно-ресурсного, виробничого та науково-технічного потенціалу регіонів.

Ключові слова: регіон, соціально-економічний розвиток, ефективність розвитку, потенціал, рівень розвитку, система.

Вступ. Однією з важливіших характеристик діяльності регіональної господарської системи є ефективність її функціонування. З поняттям ефективності нерозривно пов'язано поняття потенціалу, ступінь його реалізації. Але при визначенні «потенціалу» з точки зору функціонування регіональної господарської системи виникають деякі проблеми. Основною функцією будь-якої господарської системи є перетворення ресурсів у продукт праці, тому традиційно під потенціалом розуміють показник, який визначається максимально можливим випуском одного або декількох видів продукції. На рівні регіону потенціал зазвичай оцінюється обсягом валового регіонального продукту (ВРП), показниками ВРП на одного зайнятого, на одного мешканця та ін.

Постановка проблеми. Ефективність відтворювальних процесів в регіональних господарських системах визначається: рівнем ефективності використання трудового, природно-ресурсного (мінерально-сировинного, лісового, земельного, водного та ін.), виробничого, науково-технічного потенціалів; особливостями просторової організації продуктивних сил; параметрами розвитку промислового виробництва й рівнем досконалості його галузевої й територіальної структури; рівнем розвитку соціальної й виробничої інфраструктури; рівнем розвитку виробничо-технологічних й соціально-економічних зв'язків і т.д.

Критерій ефективності соціально-економічних систем повинен виражати виконання ними господарських функцій по виробництву товарів та послуг з найменшими витратами ресурсів, збільшення внеску регіонів в зростання

економічного потенціалу країни. Ефективність виконання цих функцій досягається за рахунок найбільш повного й інтенсивного використання усієї сукупності місцевих природних й соціально-економічних ресурсів.

Ефективність соціально-економічного розвитку регіональних господарських систем потрібно визначати на основі системи показників – інтегрального (узагальнюючого) й факторних. На цій підставі розроблені якісні й кількісні індикатори оцінки ефективності соціально-економічного розвитку регіональної господарської системи.

В якості узагальнюючого показника пропонується застосовувати показник, який визначається як співвідношення зростання виробництва продукції до приросту обсягів ресурсів, використаних в процесі виробництва продукції (товарів і послуг) за базисний і кінцевий періоди; сукупна вартість використаних ресурсів визначається як сума середньорічної вартості основних засобів виробництва соціально-економічної системи, витрат на природоохоронну діяльність, витрат на відтворення матеріальних, трудових й природних ресурсів.

Результати дослідження. Визначаючи загальну ефективність соціально-економічного розвитку регіону на основі інтегрального показника, який відображає відношення величини виробленої продукції до суми вартостей використаних ресурсів, потрібно враховувати те, що стан, напрями соціально-економічного розвитку регіональних господарських систем та їх економічна й соціальна ефективність визначається, насамперед, рівнем розвитку, галузевою і територіальною структурою. Саме рівень розвитку соціально-економічної системи та її структура виступають як основна передумова ефективного соціально-економічного розвитку регіонального економічного простору.

Оцінка загальної ефективності соціально-економічної системи на основі співвідношення величини виробленої продукції до сукупної вартості використаних ресурсів, відображає ефективність використання ресурсного потенціалу для створення нових споживчих вартостей в економіці регіону, резерви подальшого підвищення ефективності соціально-економічної системи на основі інтенсифікації використання сформованого виробничого і невиробничого потенціалів.

Узагальнюючи наявні розробки, загальну ефективність соціально-економічного розвитку регіону можна розраховувати за формулою:

$$k_e = \frac{O_{пк}/O_{пб}}{P_{к}/P_{б}} = \frac{\Delta n}{\Delta p}$$

де:

k_e – коефіцієнт ефективності соціально-економічного розвитку регіону;

$O_{пк}$, $O_{пб}$ – обсяг виробництва продукції за кінцевий й базовий періоди;

Δn – приріст обсягу виробництва продукції в регіоні в кінцевому періоді у порівнянні з базовим;

P_k , P_b – вартість використаних ресурсів за кінцевий й базовий періоди;
 Δr – приріст обсягів використаних ресурсів в кінцевому періоді у порівнянні з базовим.

Сумарна вартість використаних ресурсів (P) визначається за формулою:

$$P = OZ + Mr + Tr + Pr$$

де:

OZ – середньорічна вартість основних засобів виробництва економіки регіону й природоохоронних об'єктів;

Mr – вартість використаних матеріальних ресурсів;

Tr – вартість витрат на трудові ресурси, зайняті в економіці регіону;

Pr – вартість використаних природних ресурсів.

Факторні показники характеризують різні аспекти ефективності соціально-економічного розвитку регіону:

- ефективність використання основних засобів виробництва;
- ефективність використання працівників;
- ефективність використання матеріальних ресурсів;
- ефективність використання природних ресурсів;
- показники соціальної ефективності розвитку регіону.

Коефіцієнт ефективності використання основних засобів виробництва (k_{eoz}) в регіонах визначається як відношення приросту виробництва продукції в економіці регіону до приросту середньорічної вартості основних засобів:

$$k_{eoz} = \frac{O_{pk}/O_{pb}}{O_{zk}/O_{zb}} = \frac{\Delta n}{\Delta oz}$$

де:

O_{pk} , O_{pb} – обсяг виробництва продукції за кінцевий й базисний періоди;

O_{zk} , O_{zb} – середньорічна вартість основних засобів за кінцевий й базовий періоди;

Δn , Δpr – приріст обсягу виробництва продукції й середньорічної вартості основних засобів за кінцевий й базовий періоди.

Необхідність оцінки ефективності використання основних засобів виробництва на основі даної формули пояснюється тим, що в деяких галузях регіональної господарської системи приріст вартості засобів виробництва випереджають темпи росту ефекту, який отримують від їх використання. В регіонах межі ефективної концентрації основних засобів обмежені. На певному рівні подальша концентрація основних засобів буде викликати не підвищення, а уповільнення темпів зростання виробництва і його інтенсифікації у випадку, якщо вона здійснюється на застарілій технічній основі, а структуру техніки виробництва становлять малопродуктивні машини й устаткування. На цій основі відбувається територіальне розосередження основних засобів виробництва, а це, в свою чергу, призводить до підвищення фондоємкості виробництва.

В регіональних соціально-економічних системах використання основних засобів виробництва буде відрізнятися високою ефективністю, якщо концентрація їх супроводжується підвищенням частки інвестицій на технічне переозброєння й реконструкцію виробництва, впровадженням прогресивної техніки й технологій. Підвищення в структурі основних засобів високопродуктивних машин та устаткування – необхідна передумова ефективного розвитку соціально-економічної системи.

Коефіцієнт ефективності використання зайнятих працівників відображає економію трудових витрат, яка досягається за рахунок зростання виробництва при скороченні кількості працівників, зниження витрат праці на одиницю продукції. Показником ефективності використання зайнятих працівників є продуктивність праці, що визначається як відношення виробленої продукції до кількості працівників, зайнятих в економіці регіону.

Зростання продуктивності праці в підвищенні ефективності соціально-економічної системи регіону виражається в тому, що вона сприяє скороченню витрат живої й уречевленої праці на одиницю продукції, зниженню її собівартості, підвищенню фондівіддачі, відносному зменшенню потреб в робочій силі. При цьому економія ресурсів праці забезпечується, з одного боку, за рахунок підвищення ефективності використання всіх виробничих ресурсів, з іншого – на основі зростання витрат на одиницю продукції інших видів ресурсів. У першому випадку ефективність розвитку соціально-економічної системи визначається раціональним використанням всіх виробничих ресурсів, у другому – перекрыттям підвищення витрат інших ресурсів шляхом зниження трудових витрат за рахунок зростання продуктивності живої праці.

Коефіцієнт ефективності використання працівників (k_{en}), зайнятих в економіці регіону, можна визначати відношенням приросту виробництва продукції до приросту кількості працівників в базисний й кінцевий періоди, тобто приросту продуктивності працівників за досліджуваний період:

$$k_{en} = \frac{O_{пк}/O_{пб}}{K_{прк}/K_{прб}} = \frac{\Delta n}{\Delta n_p}$$

де:

$O_{пк}$, $O_{пб}$ – обсяг виробництва продукції за кінцевий й базовий періоди;

$K_{прк}$, $K_{прб}$ – кількість працівників, зайнятих в економіці регіону, за кінцевий й базовий періоди;

Δn , Δn_p – приріст обсягу виробництва продукції й кількості працівників, зайнятих в економіці регіону, за кінцевий й базовий періоди.

Деякі дослідники ефективність територіальної організації пропонують визначати рівнем зростання національного доходу (чистої продукції) на одну особу. На нашу думку, цей показник відображає не ефективність виробництва в регіонах, а рівень його економічного розвитку. Разом з показником продуктивності праці, який визначається як середнє вироблення продукції на

один зайнятого в галузях соціально-економічної системи, він свідчить про можливість подальшого розвитку продуктивних сил регіону за умов забезпечення більш повної зайнятості працездатного населення. Його застосування для оцінки ефективності недоцільне на тій підставі, що кількість населення, як справедливо відзначається окремими авторами, не є витратою або ресурсом виробництва. У її структурі певну частку становить непрацездатне й незайняте в суспільному виробництві населення, з яким не пов'язане створення нової вартості.

Коефіцієнт ефективності використання матеріальних ресурсів (k_{emp}) дозволяє виявити: за рахунок яких матеріальних витрат й якої їх кількості виробляється в регіональних господарських системах обсяг продукції й резерви зниження цих витрат. Пропонується визначати його відношенням приросту обсягів виробленої продукції до приросту використаних матеріальних ресурсів за базовий й кінцевий періоди:

$$k_{emp} = \frac{Oпк/Oпб}{Oмк/Oмб} = \frac{\Delta n}{\Delta м}$$

де:

$Oпк$, $Oпб$ – обсяг виробництва продукції за кінцевий й базовий періоди;

$Oмк$, $Oмб$ – вартість використаних матеріальних ресурсів за кінцевий й базовий періоди;

Δn , $\Delta м$ – приріст обсягу виробництва продукції й вартості використаних матеріальних ресурсів за кінцевий й базовий періоди.

Коефіцієнт ефективності використання природних ресурсів (k_{enp}) визначається відношенням приросту виробництва продукції до приросту використаних природних ресурсів за базовий й кінцевий періоди:

$$k_{enp} = \frac{Oпк/Oпб}{Oрк/Oрб} = \frac{\Delta n}{\Delta р}$$

де:

$Oпк$, $Oпб$ – обсяг виробництва продукції за кінцевий й базовий періоди;

$Oрк$, $Oрб$ – вартість використаних природних ресурсів за кінцевий й базовий періоди;

Δn , $\Delta р$ – приріст обсягу виробництва продукції й вартості використаних природних ресурсів за кінцевий й базовий періоди.

Соціальну ефективність соціально-економічної системи можна визначити на основі показників, що характеризують в динаміці:

- рівень зайнятості працездатного населення, %;
- рівень безробіття, %;
- зростання рівня життя населення – забезпеченість житловою площею, дитячими дошкільними закладами, закладами освіти, послугами закладами охорони здоров'я, культури, побутового обслуговування, житлово-комунального господарства в розрахунку на одну особу населення;

- товарообіг оптової та роздрібною торгівлі в розрахунку на одного мешканця;
- обсяг платних послуг населенню в розрахунку на одного мешканця;
- середньомісячна заробітна платня працівників;
- доходи населення в розрахунку на одну особу;
- витрати бюджету в розрахунку на одного мешканця.

Ефективність інвестицій (k_{ei}) в соціально-економічних системах варто визначати відношенням приросту продукції (ΔPn) до обсягів інвестицій в основний капітал в галузях економіки (I):

$$k_{ei} = \frac{\Delta Pn}{I},$$

Ефективність інвестицій в регіональних соціально-економічних системах проявляється:

- у зниженні частки капітальних вкладень за рахунок зменшення інвестиційних витрат на будівництво основних та обслуговуючих виробництв, енергетичного й транспортного господарства, зовнішніх мереж і споруд, на водопостачання, каналізацію, тепло- і газифікацію, благоустрій території й т.д.;
- в ефекті, який отримують від будівництва й спільної експлуатації підприємствами загальних об'єктів допоміжного господарства, виробничої й соціальної інфраструктури.

Висновки. Використовуючи запропоновані методичні підходи до оцінки ефективності розвитку регіональних соціально-економічних систем, можливим є визначення рівня їх розвитку і ступеня сформованості для розробки і прийняття виважених управлінських рішень.

Література

1. Бакланов П.Я. Территориальные структуры хозяйства в региональном управлении: [Отв. ред. П.А. Минакир]. – М.: Наука, 2007. – 239 с.
2. Региональная социально-экономическая политика: разработка, реализация, оценка эффективности (учебно-методическое пособие) / Авт. кол. под рук. д.т.н., проф. С.М. Вертешева, д.э.н., проф. В.Е. Рохчина. – СПб: Изд-во СПбГПУ, 2003. – 320 с.

Summary

Approaches to assessment of regional development of social and economic systems / Shvec P.A., Pishenina T.I., Matvienko R.O.

The article Methodical approach to the evaluation of socio-economic development. The system parameters that characterize the effectiveness of some aspects of socio-economic development, allowing to solve complex problems in the use of labor, natural resources, industrial, scientific and technical potential of

regions.

Key words: region, socio-economic development, efficiency of development, the potential level of development, system.

УДК 332.012.3:339

ДОВГОСТРОКОВІ ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ НА ЗОВНІШНІХ РИНКАХ ТА ЇХ ЗАЛУЧЕННЯ В ЕКОНОМІКУ РЕГІОНУ

Бондаренко В.М., к.е.н., доцент
Вінницький національний аграрний університет

Показано роль довгострокових джерел фінансування на зовнішніх ринках, залучення їх в економіку регіону. Вказані потенційні джерела фінансування пріоритетних напрямків розвитку регіону.

Ключові слова: фінансування, економіка регіону, інвестиційно-інноваційні процеси, стратегія розвитку.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Стратегія розвитку економіки України на сучасному етапі орієнтована на перехід до інноваційної моделі, що обумовлено загальними тенденціями міжнародного економічного розвитку. Ефективне управління фінансовим забезпеченням системи інноваційного розвитку припускає не лише здійснення фінансової політики, яка б ґрунтувалася на нових концептуальних підходах, але і формування фінансової активності усіх суб'єктів ринку в забезпеченні її реалізації.

Інтерес до дослідження питань фінансування інноваційного розвитку очевидний.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивченням цього питання займаються такі учені, як А.А. Пересада [1], О. Білоцеркивець, В.Дубровський [2], Ю.Л. Бажал [3], П. Т. Бубенко [4], Н.П. Мешко [5], І. Школа, А. Вдовиченко [6]. Дослідження показують, що фінансова система країни не володіє необхідним потенціалом, а для реалізації інноваційних проектів і програм потрібні значні інвестиційні ресурси, причому в економіці відчувається дефіцит довгострокових джерел фінансування [1, с. 254; 2, с. 10-16]. У роботах економістів досліджуються проблеми фінансового забезпечення впровадження інновацій на підприємствах [3, с. 142-145], у окремих регіонах [4, с. 165]. У контексті проблем регіонального фінансування науково-технічної сфери України головний акцент частенько ставиться на необхідності реалізації регіональних інноваційних програм і збільшенні фінансування за рахунок